

DARS O‘TISH JARAYONIDA NOTIQLIK SAN‘ATINING ZARURLIGI

Xusainova Dilrabo Ibragimjanovna

Fargona viloyati yuridik texnikumi yuristlari

uchun ingliz tili fani o'qituvchisi 3-darajali yurist

Annotatsiya:

Ushbu tezisda dars jarayonining mukammal va yuqori saviyada o‘tishining birinchi sababchisi notqlikning ahamiyati, notqlik san‘atining har bir pedagogda bo‘lishi dars sifatining yuqori bo‘lishi, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishiningyanda ortishiga sababchi bo‘lishini ochib berishga harakat qilingan.

Kalit so‘zlar: dars o‘tish jarayoni, pedagog, pedagogik mahorat, notqlik salohiyati va speakr atamasi.

THE NECESSITY OF SPEECH ART IN THE PROCESS OF LEARNING

Khusainova Dilrabo Ibragimzhanovna

English language teacher for lawyers of Fargona

region legal technical school 3rd level lawyer

Abstract :

In this thesis, an attempt was made to reveal that the first reason for the perfect and high level of the lesson process is the importance of public speaking, the presence of the art of public speaking in every pedagogue is the reason for the high quality of the lesson, and the increase in the students' interest in the lesson. .

Keywords: teaching process, pedagogue, pedagogical skill, speaking ability and the term speaker.

Nutq madaniyati va notqlik san‘ati o‘zaro chambarchas bog‘liq tushunchalardir. Notqlik san‘ati alohida mahorat va qobiliyat talab etadi. Har qanday madaniy nutq egasi mohir notiq bo‘la olmaydi. Notqlik – san‘atning eng qadimgi turlaridan biridir. “Tinglovchilarga biror narsa- hodisani tushuntirish, isbot etish yoki ularning hissiyotiga, tushunchasiga ta‘sir qilish niyatida so‘zlangan nutq notqlik faoliyatiga kiradi. Bu hodisani san‘at darajasiga ko‘tara olgan har bir shaxs notqidir.

Insoniy madaniyatning asosiy tarkibiy qismlaridan biri nutqni tinglovchiga qulay tarzda yetkazish uchun soʻzlarni tanlash madaniy nutq talabi yoki madaniy nutq fazilati hisoblanadi. Maʼlumki, nutq soʻzlovchi yoki yozuvchi tomonidan shakllantirilgan matnning tashqi koʻrinishi. Aytilmoqchi boʻlgan maqsadning tinglovchi yoki kitobxonga toʻliq yetib borishi, maʼlum bir taʼsir koʻrsatishiga yaxshi nutq deb aytishimiz mumkin. Nutq har tomonlama mukammal, toʻliq boʻlishi uchun uning oldiga maʼlum talablar qoʻyiladi va bu talablar nutqning asosiy xususiyatlari kommunikativ sifatlari yoki madaniy nutq mezonlari deb ataladi.

Notiqlik qobiliyatining ayniqsa pedagoglarda yuqori boʻlishi talabalarning darsga qiziqishiga, dars jarayonida fikrlari tarqalmasligiga, berilayotgan maʼlumotlarning yaxshi esda qolishiga sabab boʻladi.

Oʻqituvchi nutqining muhim fazilatlaridan biri-ifodalilik, taʼsirchanlikdir. Ifodali, taʼsirchan nutq tinglovchida qiziqish uygʻotadi, uning ongiga tez yetib boradi, uning eʼtibori va qiziqishini qozonadi. Nutqning aloqaviy sifatlari aniqligi, toʻgʻriligi, mantiqiyliqi, sofligi (tozaligi) –nutqning taʼsirchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Nutq qudratli kuch: u ishontiradi, undaydi, majbur etadi-degan edi mashhur gʻarb donishmandi B.Emirson. Demak nutq kishilarni ishontirish sanʼatidir. Mashaqqatli kasb egalari boʻlgan oʻqituvchilar ham oʻquvchilar bilan munosabatga kirishar ekan, avvalo bolalarni bilim olishga ishontirishi undashi lozim. Oʻquvchini ishontirish uchun avvalo oʻqituvchi ishonarli gapirishi, nutqi ravon, tushunarli, chiroyli dalillangan, puxta asoslangan boʻlishi lozim.

Shuningdek bu soʻzlarga avvalo oʻzi rioya qilmogʻi shart. Taniqli notiqlar ham oʻz nutqlarini namunali boʻlishi uchun quyidagi asosiy holatlarga eʼtibor berganlar:

1. Oʻzi toʻxtalmoqchi boʻlgan masala yoki mavzuni chuqur oʻrganish, oʻzlashtirib olish, undagi masalalarga oʻz munosabatini aniq belgilab olish.
2. Oʻz dunyoqarashiga ega boʻlish, soʻz bilan ish birligi nazariya bilan tajribaning dialektik birligiga erishish, fikrlarni ilmiy asoslash.
3. Mavzuga masʼuliyat bilan yondashish, uni tinglovchi oldida toʻliq ochib berishga, yoritishga diqqat qilish.
4. Har bir nutqqa jiddiy tayyorgarlik koʻrish, maʼruzani nimadan boshlashdan tortib, nima bilan tugatishgacha jiddiy uylab olish, masalalarni oʻrtaga tashlash ketma-ketligini yaxshi belgilab olish, ularning oʻzaro bogʻlanishini taʼminlashi, maʼlum

rejalar yoki reja-konspektlar tuzib olish, o'zi uchun alohida va keng to'xtalishi zarur bo'lgan o'rinlarni belgilab olish.

Ochiq chehrali o'qituvchi bola mehrini tez qozonadi. Bu saxovatli yurak egalari o'zining keng fe'li, o'tkir zehni, tiyron nigohi bilan ham o'quvchi qalbiga yo'l topadi. Shuningdek, madaniyatli o'qituvchi o'quvchi shaxsini hurmat qila oladi, unga shunday muomalada bo'ladiki, bola bu muloqotdan o'zining ahamiyatli, kerakli ekanligi his etadi. Ahamiyatli bo'lish hissini tuygan bola qalbida o'qituvchi siymosi yanada ulug'lanadi. O'quvchini hurmat qila olgan o'qituvchigina chinakam ustozga aylanadi.

O'qituvchi o'z ustida tinimsiz ishlar ekan, u avvalo nutqining ta'sirchanligiga e'tibor qaratmog'i lozim. Yuqorida tarixda o'tgan buyuk notiqlarning o'z so'zlarini ta'sirchan chiqishlari uchun qanday qoidalarga rioya qilmoqlari haqida gapirib o'tgan edik. Nutqni ta'sirchan etishning yo'llaridan biri vaziyatga mos, mavzuga xos bo'lgan xalq maqollari, ayniqsa ta'sir kuchi yuqori bo'lgan rivoyatlardan, she'rlardan, badiiy asarlardan foydalanishdir. Badiiy asarlarda epigraf qanday vazifani bajarsa, nutqda maqollar, aforizmlar, rivoyatlardan foydalanish ham shunchalik muhim ahamiyat kasb etadi.

Nutq ta'sirchanligini oshirishda ovozning o'rni ham katta. Tiniq, jarangdor, shirali ovoz tinglovchini o'ziga maftun etadi. Notiq pauza, urg'uga e'tibor bersa, nutq yanada samaraliroq natijaga erishadi. O'xshatish, tasviriy vositalar metafora, metonimiya, sinekdoxa, mubolag'a, epiteta, takror va adabiy ko'chimlardan foydalanish ham nutqning ta'sirchanligini oshiradi. O'zbekiston istiqloлга erishgach, ma'naviy –ma'rifiy va ta'lim sohasida ham jiddiy o'zgarishlar yuz berdi. Bugungi kun o'qituvchisi har tomonlama yetuk, kamolga yetgan bo'lmog'i lozim. U tushunarli va chiroyli nutq sohibi bo'lish bilan birga zamonaviy fan yutuqlarini, kompyuter texnikasini mukammal o'rganishga harakat qilishi lozim. Istiqloл davrining zamonaviy o'qituvchisi zimmasiga mas'uliyatli vazifalar yuklangan. U yangi pedagogik texnologiya bilan tanish bo'lmog'i, darsni turli usullar asosida tashkil etmog'i, bugungi kunning va zamonaviy o'quvchining barcha talablariga javob topmog'i zarur. Shundagina bu bilimli, serg'ayrat, zamonaviy fan yutuqlari bilan qurollangan o'qituvchi jamiyatda hurmat topishi mumkin. Bularni yuzaga chiqarishda ham o'qituvchi nutqi asosiy vazifani bajaradi. O'qituvchi nutqiga qo'yiladigan talablar quyidagilar:

1. Imkoni boricha o`rtacha, muloyim ovozda so`zlamog`i.
 2. O`zini qo`pol, nojo`ya so`zlardan tiymog`i.
 3. Bir maromda, ohangda gapirmasligi.
 4. So`zlaganda keraksiz harakatlar qilmasligi.
 5. Gapirganda qomatini to`g`ri tutishi.
 6. Har qanday og`ir vaziyatda ham jahlini sezdirmasligi.
 7. O`z nutqi ustida tinimsiz ishlashi, mashq qilishi.
 8. So`zlaganda inson shaxsini kamsituvchi so`zlardan foydalanmasligi.
 9. O`quvchining fikrini sabr-toqat bilan tinglay bilishi.
 10. O`z ona tilini, adabiy til me`yorlarini chuqur bilmog`i.
 11. 10-12 ming so`z boyligiga ega bo`lmog`i.
 12. Badiiy kitoblarni mutolaa qilishi.
 13. Sinonim-ma`nodosh so`zlarni yaxshi o`rganmog`i.
 14. O`z so`zlariga rioya qilgan holda o`qituvchiga xos kiyinishi.
 15. Nutqida o`quvchilar ko`nglini ko`taradigan samimiy maqtovlardan foydalanishi.
 16. Zamonaviy fan yutuqlarini o`rganmog`i.
 17. O`z so`zini dalillar asosida isbotlab berishi.
 18. Eng avvalo o`zi aytgan so`zlariga o`zi rioya qilmog`i va o`quvchiga ham nutqi, ham fe`l-atvori, ham kiyinishi, ham odobi bilan namuna bo`lmog`i shart.
- O`qituvchi nutqiga qo`yilgan bu talablarni yana ham davom ettirish mumkin. O`qituvchi nutqining chiroyliligi dars jarayonining ham yuksak saviyada, qiziq o`tishiga yordam beradi.
- Mavzuni xulosalar ekanmiz, fan-texnika va jamiyat rivojlangan sari o`qituvchi zimmasiga yanada mas`uliyatli vazifalar yuklanadi. Chunki u jamiyatdan bir qadam oldinda yurmog`i shart. Shundagina u tarbiyalagan o`quvchi jadal sur`atlar bilan rivojlangan zamon talablariga javob bera oladi. Bu vazifalarni amalga oshirishda o`qituvchining nutqi asosiy vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. T.Qudratov. Nutq madaniyati asoslari. Toshkent, "O`qituvchi" 1993.
2. E.Qilichev, B.E.Qilichev. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. Buxoro,2002
3. N.Jo`maxo`ja.Istiqlol va ona tilimiz. T., "Ma`naviyat" 1998
4. R.Qo`ng`irov, E.Begmatov, Yo.Tojiyev. "Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari " T., 1992.

